

De Toorts

Kinderen en jongeren

IVN Zuid-Kennemerland
Nummer 106
Maart 2019

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. IVN, Instituut voor Natuur-educatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20.000 ervaren vrijwilligers zetten zich actief in met educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15. Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen bovendien het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland.

Bestuur

Jan Saveur (voorzitter, telefoon: 06.53615798), Petra Bürmann (secretaris), Peter Blondel (penningmeester, ledenadministratie), Wim Swinkels (lid).
E-mail: ivnzk.bestuur@gmail.com; ivnzk.penningmeester@gmail.com
Ledenadministratie: ivnzk leden@gmail.com
Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Werkgroepen

Cursussen Arend Reinink, areinink1@gmail.com
Duurzame Leefomgeving Hans Kerkhoff, 023.5288577, ivnzk.duurzaam@gmail.com
Excursies Cor Vlot, 06.51397597, cor@corvlot.nl
Excursies op aanvraag Ok Overbeek, 06.31305324, ivnzk.excursies@gmail.com (stuur een e-mail of een sms)
Excursieplanner Miranda Bosse, mbbosse@live.nl
Haarlemmermeer Anneke Wegman, annekesylvia@gmail.com
Kinderen Hans Smits, 023.5848789, ivnzk.kinderen@gmail.com
Lezingen Carla Kleinpaste, 06.52535343, ivnzk.lezingen@gmail.com
Mediacontacten Eliza Werthenbach, ivnzk.publiciteit@gmail.com
Natuurinformatiecentrum Schalkwijk Therese van Groeningen, 023.5450082, theresevangroeningen@planet.nl
Natuurkoffer Ans Boogers, ivnzk.natuurkoffer@gmail.com
Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023.5351239, ivnzk.natuurwerk@gmail.com
Oeverwaluwen Marcel Schalkwijk (Vogelwerkgroep ZK), 023.5636888, jwmschalkwijk@gmail.com
Toorts Jany van Dijk, ivnzk.toorts@gmail.com, 06.55705935
Toortsdistributie Hennie Terpstra, 06.41388789, terpstra.hennie@gmail.com
Verreijkers voor excursies Ok Overbeek, 06.31305324
Website Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

www.ivn.nl/zuidkennemerland

Natuurspeeltuin Meermond. Foto: Jany van Dijk

Foto: Jan-Willem Doornenbal

INHOUD

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Regionale Vogeldag	4
Nieuwjaarsreceptie	4
Waterbeestjes vangen	4
De fascinatie van uilenballen	5
Kinderstemmen	6
Habonde's kruidenhoek	6
Eetlepel natuur voor de jeugd	7
Green Teens Heimanshof	8
Kinderen in de Vogelwerkgroep	9
Straatje om met Marisca	10
Jongeren betrekken bij de natuur	11
Nestkast gekraakt	12
Bomen en paardenbloemen	13
Groeien paddenstoelen ook onder water?	14
Zelf beleven en ervaren	14
Activiteitenprogramma	15
Puzzel	15

Foto: Piet Paree

Colofon de Toorts

Redactie: Femke van den Berg, Cas Botman, Esther van den Braak, Jany van Dijk en Margo Slot.

Bijdragen van: Xander van den Berg, Peter Blondel, Marisca van der Eem, Mariëlle Gerritsen, Hans Molenaar, Piet Paree, Ans Röling, Johan Stuart, Wim Swinkels, Sacha Tijmstra, Cor Vlot, Anneke Wegman.

Foto voorkant: Femke van den Berg

Druk: Editoo Arnhem (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk.

De volgende Toorts verschijnt in juni 2019. Kopij graag uiterlijk 1 mei 2019 digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

Deze Toorts valt half maart in je brievenbus. Dat betekent dat de lente officieel bijna begint. Zon op je huid en zand onder je blote voeten voelen. Frisse ochtenddauw in de duinen ruiken, lammetjes in de wei zien dartelen. Vogels vliegen rond met takjes en pluusjes mos in hun snavels. Over een poosje hoor je het piepen van jonge vogeltjes in hun nestje. Binnenkort zie je in Elswout de paaiende karpers, en de padden-trek begint ook weer. Lente!

Het gonst van de activiteiten bij het IVN-ZK. Er kwamen zoveel aankondigingen binnen, dat we keuzes moesten maken wat wel en wat niet te plaatsen. Omdat het thema "Kinderen en jongeren in de natuur" was, waren we bezorgd of we voldoende stof zouden hebben voor artikelen, maar die zorgen waren ongegrond.

In deze Toorts tref je persoonlijke verhalen van mensen die zich met hart en ziel inzetten voor het overbrengen van verwondering over de natuur bij kinderen. Dat lukt ze vaak heel goed.

In de Haarlemmermeer organiseren ze allerlei activiteiten voor zowel kinderen als jongeren. Ook de Kinderwerkgroep laat zich absoluut niet onbetuigd met veel excursies en evenementen.

Er zijn altijd meer vrijwilligers nodig voor dit soort activiteiten. Kinderen dragen de toekomst van onze natuur. Geef je dus ook eens op als vrijwilliger bij een kinderactiviteit!

*Namens de redactie,
Jany van Dijk*

20 maart ALV

ZET IN JE AGENDA: ALV

De Algemene Leden Vergadering 2019 is op:

woensdag avond 20 maart
aanvang 20.00 uur
locatie is Thijsses's Hof

Alle leden krijgen per e-mail nog een persoonlijke uitnodiging.

IVN Groencursus 2019: Ecologie en beheer in de duinen

Wil je meer weten over de invloed van de mens op de natuur?

We gaan in op de samenhang tussen levensvormen en -processen en in welke mate we ons daarmee moeten bemoeien. Daarbij richten we ons vooral op het terreinbeheer van de Amsterdamse Waterleidingduinen en de Kennemerduinen.

Groepsgrootte: max. 20 personen
Lesavonden: 14 en 28 mei, 20:00-22:00
Excursies: 18 mei en 1 juni, 09:00-11:30
Leslocatie: De Bosuil (Duin en Kruidberg)
Kosten: €30,-, inclusief publicatie
Meer informatie en opgave via Henk Meijer: email hmjl8422@gmail.com

De puzzel en de winnaars

De winnaar van de Philippine-puzzel uit de Toorts van september 2018 was Ans Röling. Als prijs koos ze het thema voor deze Toorts: 'Kinderen en jongeren in de natuur'. De prijs voor de puzzel van december 2018 was het invullen van een pagina. John Tijmstra won deze en zijn dochter, Sacha, heeft namens hem het artikel 'Jongeren betrekken bij de natuur' geschreven.

Blijf vooral oplossingen insturen!

Verwondering. Foto: Femke van den Berg

Vogelexcursies

FOGOJ

organiseert vogelexcursies in Noord Holland. Zo is er een excursie op het nieuwe Markermeer, op de Wadden of in de IJsselmonding. Kijk eens op www.fogol.nl

VAN HET BESTUUR

Het jaar 2019 is ingeluid met een levendige nieuwjaarsbijeenkomst samen met KNNV en de Vogelwerkgroep. Er waren ruim 90 mensen waarbij IVN-ZK het sterkst vertegenwoordigd was.

Arend Reinink had deze keer de quiz verzorgd en met veel geest gepresenteerd. Deze keer met duurzaamheid als thema. We hebben een goed jaar achter de rug, met dank aan alle leden die zich daarvoor ingezet hebben. We kijken terug op het verder uitbouwen van de bezoeken met de Natuurfkoffer en op de eerste Regionale Vogeldag.

Van de bijzonderheden in het komende jaar noem ik de Groencursus die in mei wordt gegeven o.l.v. Henk Meijer. Er komt ook weer een Regionale Vogeldag op 12 mei. Een groots evenement. Behalve de Vogelwerkgroep doet nu ook de Stichting Hekslootpolder mee. In september start de Natuurgidsenopleiding (NGO) die anderhalf jaar gaat duren. Een heel belangrijk element in het leven van de afdeling. Er is al een goed Opleidingsteam met Arend Reinink als coördinator.

Behalve van het team vraagt het ook betrokkenheid van onze leden, als mentor, gastdocent of excursiegids. Het bestuur is op zoek naar leden die zich willen inzetten als bestuurslid of als voorzitter. We zoeken ook een secretaris. De jaarlijkse zeer succesvolle Paddenstoelendag wordt voor het grootste deel door de Kinderwerkgroep georganiseerd onder leiding van Hans Smits en Ciska Klarenberg. Daarbij zoeken we een coördinator die gidsen en presentatoren van de dialezingen werft.

Jan Saveur, voorzitter

WATERBEESTJES VANGEN

In 2015 besloot het IVN landelijk te starten met de Slootjesdag. In Haarlemmermeer was er direct enthousiasme voor deze activiteit. De dag is gehouden op diverse plekken: Haarlemmermeerse bos, Nieuw-Vennep en Park21 (speelrein Kleiland). Ieder jaar was de opkomst geweldig. Door het uitdelen van bingokaarten waarop kinderen konden aankruisen wat ze hadden gezien, kregen wij een goed idee van het aantal kinderen: rond de 100! En dan natuurlijk ouders/begeleiders. Soms hadden de kinderen moeite om hun netje te behouden, want vooral de papa's wilden ook graag eens aan de slag. Hou Facebookpagina Groen Haarlemmermeer in de gaten waar activiteiten worden aangekondigd.

Tekst en foto: Anneke Wegman

NIEUWJAARSRECEPTIE

De gezamenlijke nieuwjaarsreceptie van het IVN-ZK, de VWG en de KNNV werd door de leden goed bezocht. De voorzitters memoreerden het afgelopen jaar en keken vooruit naar het komende jaar.

In de quiz, met als thema 'duurzaamheid', gepresenteerd door Arend Reinink, werd levendig gediscussieerd over circulaire economie, klimaat en landschap, maar ook over hoe we Nederland mooi en levend kunnen houden en natuurlijk over natuurwaarnemingen. Verder bespraken we tijdens de receptie onze vele ideeën, maakten afspraken voor activiteiten of praatten gewoon even bij. Weer een geslaagde bijeenkomst!

Tekst en foto's: Jany van Dijk

Regionale vogeldag nu vaste prik

Na het succes van vorig jaar konden we niet anders: op Moederdag, 12 mei, organiseren we weer een Vogeldag! De hele dag van vogels genieten in en om Fort Benoorden Spaarndam. Vroege vogels kunnen al om 7 uur 's ochtends met een gids op stap, daarnaast zijn er vele andere activiteiten in en rondom het Fort. Voor kinderen is er een speciaal jonge-vogels-programma. Kijk op onze website 100procentkluut.nl. De organisatoren heten u van harte welkom!

Slootjesdag Nieuw Vennep 2016

DE FASCINATIE VAN UILENBALLEN

In de schoolvakanties zie je ze regelmatig zitten: kinderen in de leeftijd van 6 tot 10 jaar en hun begeleidende ouders of grootouders. In de weer met cocktailprikkers, tandenborstels en loepjes. Het uilenballen pluizen is een populaire activiteit die wordt georganiseerd door het bezoekerscentrum van Nationaal Park Zuid-Kennemerland in de meeste schoolvakanties.

Hoe gaat nou zo'n pluissessie? De gids begint met een uitleg over het leven van de uil en zijn prooidieren. Niet te lang, want de spanning in het publiek loopt snel op. Dan het grote moment: de braakballen worden uitgedeeld. Ze worden met enige argwaan ontvangen door de onervaren pluizers, met gespeelde nonchalance door degenen die dit eerder hebben gedaan en met licht afgrijzen door sommige ouders en grootouders. De harige ballen worden voorzichtig uit elkaar gepulkt en tot ieders verbazing komen er de overblijfselen van heel veel uilen-slachtoffers te voorschijn.

De begeleidende IVN-gids helpt met het determineren aan de hand van zoekkaarten. Daarna kunnen de vondsten worden vastgelegd met een plakkaart. Hierbij zie je twee groepen: de kunstenaars die het geheel zo mooi mogelijk willen opplakken en de onder-

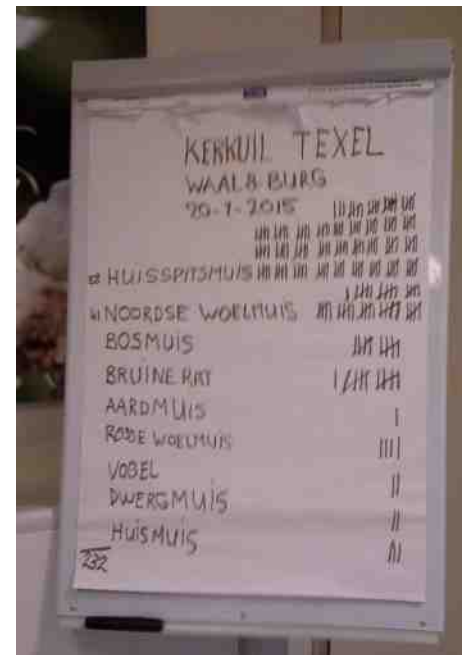

Een rijk gevulde braakbal.

zoekers die zoveel mogelijk willen vinden en uitzoeken. Op dit punt hebben ook de meest sceptische volwassenen zich op een braakbal gestort.

Ik heb me er vaak over verbaasd dat deze activiteit altijd zoveel deelnemers trekt. Waarom boeit het uitpluizen van braakballen en het uitzoeken van muisenlijkjes iedereen? Is het de fascinatie van het betrappen van geheimzinnige nachtelijke rovers? Of de drang om iets moois te vinden in zo'n vreemde uilenbal? Misschien ook de huivering over de gruwelen van de natuur? Het is ook wonderlijk hoe laconiek de kinderen zijn over het droeve lot van de kleine knaagdierpjes. Zelden zie je enig medeleven met de onschuldige muisjes die zo gruwelijk zijn verscheurd door de uil. Het zijn vaak enthousiaste kinderen die hun ouders of grootouders hebben overgehaald om mee te doen. Het zijn ook vaak de moeders of vaders die na enige aarzeling en aanvankelijk lichte afschuw op het laatst nog het fanatiekst bezig zijn en met zachte dwang het pluusgereedschap afhandig moet worden gemaakt.

Het pluizen van uilenballen is een mooie gelegenheid om leefgewoonten van vogels en muizen uit te leggen. Hoe vanzelfsprekend zijn de aanpassingen van uilen aan het nachtelijk jagen en aanpassingen van het gebit van muizen aan hun dieet? En wat is het verschil tussen spitsmuizen en woelmuizen? Hoe gaat het determine-

Resultaat van een middagje wetenschappelijk pluizen.

ren van vondsten en hoe is de opbouw van een skelet? Voor de serieuze pluizers is er de wetenschappelijke waarde die het uitpluizen van braakballen heeft. Biologen gebruiken gecontroleerde pluusacties om de aanwezigheid en verspreiding van prooidieren, zoals de waterspitsmuis of noordse woelmuis vast te stellen.

Als na zo'n pluusochtend de kinderen trots vertrekken met hun 'pluisdiploma', ga je als gids meestal ook helemaal vrolijk naar huis.

Tekst en foto's: Wim Swinkels

Een keurig in elkaar gepuzzelde muis.

KINDERSTEMMEN

Een gedicht, geïnspireerd op de groep kinderen die ik in dat verstilde weer tegemoet liep (foto rechts).

Verstild, mijn pad

Geluid gedempt door een dunne witte sluier

De zon rust bijna op de bomen

Een bijzondere novemberdag

Muggen dansen nog even de herfst weg

Een kraai krast mij vriendelijk toe.

Mezen spelen tippend boompje verwisselen.

In de verte nadert kindergelach

Dat mij dansend tegemoet komt.

En op de achtergrond zoemt Tata.

Gedicht en foto: Piet Paree

HABONDE'S KRUIDENHOEK - DASLOOK

Daslook (*Allium ursinum*) is voor mij de voorjaarsbode bij uitstek. Nog goed herinner ik me mijn eerste kennismaking. Wandelend door de kalkrijke, vochtige bossen van Engeland vroegen we ons af waar die zweem van heerlijk aromatische knoflook vandaan kwam, die ons tegen etenstijd het water in de mond deed lopen. In het drogere oosten des lands was deze plant ons volledig onbekend.

Daslook. Foto: bushcrafters.com

Daslook is zeldzaam, maar op sommige plekken zeer talrijk. In onze contreien zijn we gezegend met een overvloed aan daslookgeluk in de donkere vochtige duinrandbossen. Maar in mijn achtertuin, op een donker en handig plekje naast de keukendeur staan ze ook en masse, uitgezaaid van een plantje, ooit gekocht bij Thijsses's hof. Zeker een aanrader om ook te doen: het houdt de prachtige velden met daslook in het bos intact en je hebt altijd een heerlijk blaadje bij de hand voor op brood of door de salade.

Volgroeid zijn de ovale bladeren zo'n 5 cm breed en 40 cm lang. Ze verschijnen al in maart, in mei gevolgd door witte lelieachtige bloemetjes in een schermvorm. De smaak gaat dan achteruit. Maar niet getreurd want de bloemhoofdjes geven een nog verfijndere smaak af. Na mei sterft de plant bovengronds af. De uitjes die zich onder de grond bevinden zijn eetbaar maar klein en het is eigenlijk zonde ze te eten want ze geven in het volgende jaar weer nieuwe groei en bloei.

Het zusje van de daslook in onze bossen is het Armbloemig look (*Allium paradoxum*), met wat smallere blaadjes en dito bloemen en een wat rommeliger uitstraling. Ruikt ook naar look, maar wat mij betreft meer de soort uiengeur van patat speciaal! Niet eetbaar zijn de bladeren van het giftige Lelietje-van-dalen (*Convallaria majalis*). Pas daarmee op, want ieder jaar gebeuren er ongelukken omdat mensen deze plant verwarren met daslook. De bladvorm is vrijwel gelijk, maar de subtiele lookgeur ontbreekt. Gebruik je neus dus goed.

Daslook doet veel voor je gezondheid. Als voorjaarsstonicum bevat het veel mineralen. De zwavelverbindingen zijn behulpzaam bij een hoge bloeddruk, bloedstollingsstoornissen en aderverkalking. Ze geven een betere doorbloeding. Daarnaast is het plantje goed bij allerlei spijsverteringsproblemen als een opgeblazen gevoel of

wormen, het bestrijdt darminfecties en bevordert de opbouw van een gezonde darmflora. Overigens vervult daslooks getemde zusje – de knoflook – dezelfde functies.

Armbloemig look. Foto: wikipedia

Eet de plant het liefst vers, want eenmaal geplukt verlept het snel, en gedroogd heeft het ook niet veel waarde meer. Om het specifieke aroma wat langer te behouden kun je overwegen daslookazijn te maken. Doe daarvoor zeven fijngesneden bladeren in een fles met appelazijn. Zet koel en donker weg. Na drie weken het blad afzeven en overschenken in een schone fles. Deze is negen maanden houdbaar, mits koel bewaard.

Een ander heerlijk recept is een pesto, waarbij je basilicum en knoflook vervangt door daslookblad. Heerlijk door de pasta. Eet en ruik smakelijk.

Tekst: Mariëlle Gerritsen

EEN EETLEPEL NATUUR VOOR DE JEUGD

“Hé, jongens en meisjes. Kom eens kijken wat ik hier gevonden heb!” Met deze woorden heb ik afgelopen jaren de aandacht van vele jonge kinderen voor kriebelbeestjes en verhalen over plantjes weten te trekken. Hen zelf dingen laten ontdekken is nog leuker. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en kunnen goed zoeken. Ik vind het leuk om samen met hen te ontdekken en belangrijk om de liefde voor de natuur nu bij hen op te wekken. Het zijn immers de natuurbeschermers van de toekomst. Vandaar mijn keuze om Jeugd als thema voor deze Toorts te kiezen.

De Haarlemmermeer staat niet bekend als groene gemeente. Door de fusie per 1 januari 2019 met Haarlemmerliede en Spaarnwoude schieten we wel omhoog in groen-oppervlak. De IVN-werkgroep Haarlemmermeer (waar ik deel van uitmaak) timmert de laatste jaren aan de weg om te laten zien dat er wel degelijk natuurrijke gebieden zijn in de polder: het Haarlemmermeerse Bos, de Geniedijk, de Eendenkooi in Vijfhuizen, De Heimanshof etc. In tegenstelling tot het Kennemerland hebben wij vooral nieuwe natuur die nog volop in ontwikkeling is.

Slootjesdag Park21.

Struinkidsclub

Buiten de jaarlijkse Slootjesdag (sinds 2018 in samenwerking met Park 21) hadden we nog niet zoveel aanbod voor kinderen. Daar komt dit jaar verandering in. We gaan samenwerken met De Heimanshof en met Jeugdland. Natuurontdektuin De Heimanshof heeft al jaren een enthousiaste Jeugdnatuurclub voor kinderen van 6 t/m 11 jaar, de Struinkids, en tieners, de GreenTeens. De Struinkids leren op woensdagmiddag moestuinieren samen met hun begeleider. Ze gaan op ontdekkingsreis in de tuin.

Maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld op wildsafari in de Amsterdamse Waterleidingduinen. In de vakantiemaanden organiseren IVN-ZK en Heimanshof samen een aantal Struinkidsclub-activiteiten voor de ‘thuisblijvers’.

Jeugdland is een avonturen bouw-speelplaats voor kinderen in de natuur. Kinderen kunnen er genieten van de buitenlucht terwijl ze spelen en ontdekken. Hutten bouwen is hier een grote trekker. Afgelopen jaar is een moestuin aangelegd. IVN-ZK verzorgt hier van maart tot september elke maand een onderdeel van de groene vingerclub. Bijvoorbeeld afval begraven, hoe verteert dat? Een wormenhotel maken

Struinkids.

met wormen uit de nieuwe groentetuin. Komende maart gaan we weer van start.

Platform Groen Haarlemmermeer

Ik ben een voorstander van samenwerking met andere natuurorganisaties om zo krachten te bundelen en kennis te delen. Dit begint langzaam aan tot stand te komen in het Platform Groen Haarlemmermeer. Hierin participeren zo'n 25 groene organisaties. Dit jaar is voor het eerst een gezamenlijk thema gekozen: Biodiversiteit. Deelnemende organisaties stimuleren mensen om mee te werken aan verhoging van de biodiversiteit. Daarin zullen kinderactiviteiten zeker een plek krijgen. Het biodiversiteitsjaar start op 14 april met een Stinzenplantendag op De Heimanshof.

En hoe zit het met die eetlepel? Die titel heb ik dankbaar overgenomen van mijn IVN-collega Marianne. Een mooie eyecatcher maar ook nodig en makkelijk te realiseren. Er is altijd wel iets in de buurt om te roepen “Kom eens kijken wat ik hier nu toch zie.....”.

Tekst en foto's: Ans Röling

UITGELICHT: GREEN TEENS HEIMANSHOF

De GreenTeens zijn onderdeel van de jeugdnatuurclub van De Heimanshof in Hoofddorp. Green Teens is voor jongeren van twaalf tot eenenwintig jaar die minimaal één keer per maand iets avontuurlijks ondernemen in de natuur. Zonder ouders, maar met begeleiding. Xander van den Berg (17 jaar) is één van de leden en vertelt waarom het lidmaatschap zo leuk is.

“Door een maatschappelijke stage in de eerste klas van de middelbare kwam ik bij De Heimanshof terecht. Het werken in de natuur vond ik erg leuk. De beheerder, Franke van der Laan, vertelde over de GreenTeens en bij de eerstvolgende activiteit deed ik mee. Dat vond ik helemaal geweldig en daardoor heb ik me aangemeld.”

Veel geleerd

Op de vraag wat je zoal leert bij de GreenTeens zegt Xander het volgende: “Ik heb veel geleerd bij de GreenTeens, maar wat ik het beste heb onthouden is: ‘Doe niet één ding terwijl je er misschien twee tegelijkertijd kan

Fossielen zoeken op de Maasvlakte.

doen”.

Hij geeft een voorbeeld: “We gingen grasmaaien met een zeis. Al het gras was gemillimeterd en lag verspreid op de grond. Met het gras hadden ook verschillende hopen gemaakt kunnen worden voor de ringslangen zodat ze daar hun eieren in kunnen leggen. Op het laatst moesten we dat nog gaan doen. Hadden we dat tegelijkertijd gedaan, waren we sneller klaar geweest”.

Leuke dingen doen

De GreenTeens doen heel erg veel leuke dingen. Ze hebben ontmoetin-

gen met bijzondere dieren in het wild zoals ijsvogels, Nederlandse zeearenden, vossen en wisenten. Maar ook proberen ze resten te vinden van uitgestorven dieren, bijvoorbeeld een fossiele haaiantand en een stuk van de kies van een wolharige mammoet.

Het jaarlijkse zomerkamp is een terugkerende activiteit. Xander is een keer vijf dagen naar Normandië geweest. “Wandelen, de natuur ontdekken en zwemmen waren de dagelijkse bezigheden. Ook was er ruimte om de geschiedenis van Normandië te ontdekken. Het was supergezellig, de groep is als een familie en de begeleiding door Marike en Franke is top.”

Xander heeft een duidelijke mening waarom jongeren zich bij GreenTeens of iets vergelijkbaars zouden moeten aansluiten. In zijn ogen is het jammer dat steeds meer kinderen gamen in plaats van buiten zijn. De wereld heeft zoveel mooie dingen te bieden. Als je je hiervan niet bewust bent, zie je dat ook niet. Misschien is het geen normale boom waar je langs komt, maar een hele zeldzame boom die je nog nooit in Nederland hebt zien groeien. De natuur zit vol verrassingen.

Hoe jongeren enthousiast kunnen worden gemaakt voor de natuur? Daar heeft Xander een leuk idee voor met betrekking tot de GreenTeens: “Maak een social media account van de GreenTeens aan op Instagram. Hierdoor kunnen meer jongeren en kinderen betrokken raken bij de natuur.”

Tekst: Femke van den Berg / Xander van den Berg

Foto's: Marike Bos

Zomerkamp in Duitsland.

KINDEREN IN DE VOGELWERKGROEP

In februari neem ik deel aan een activiteit van de succesvolle Jeugd-vogelclub van de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Ik spreek met diverse kinderen terwijl ze druk bezig zijn met uilenballen pluizen.

De Jeugdvogelclub bestaat inmiddels 12 jaar. Maandelijks wordt er een activiteit georganiseerd voor kinderen van ongeveer 10 tot 13 jaar. Er is bewust gekozen voor deze leeftijd. "De ouders gaan niet mee en de kinderen zijn op deze leeftijd zelfstandig en ook nog ontvankelijk voor de natuur," aldus Johan Stuart, een van de oprichters en nog steeds vaste begeleider. "Zo proberen we zaadjes te planten en de kinderen enthousiast te maken voor het vogelen en de natuur. En als je dan merkt dat ze gemotiveerd raken om zelf aan de gang te gaan buiten de club, dat is mooi, daar doe je het voor."

De activiteiten zijn heel afwisselend en soms is er eentje bij die helemaal niets met vogels te maken heeft. Zo vertelt een van de jonge bezoekers, Sky, vol enthousiasme dat ze wisten van heel dichtbij hebben gezien.

Maar meestal hebben de activiteiten wel met vogels te maken. Ze worden in steeds wisselende natuurgebieden

Pluizen...

aangeboden. Victor vertelt over een excursie naar het ringstation waar vogels gevangen worden met netten. Sky vond dit superleuk, en zijn gezicht straalt als hij vertelt dat hij ook een vogel mocht vasthouden. Na het ringen worden de vogels vrij gelaten.

Deze zondagochtend gaan de kinderen uilenballen pluizen bij het bezoekerscentrum De Kennemerduinen. Er staat een aantal opgezette uilen waar we uitleg over krijgen. Nico Jonker is gespecialiseerd in het determineren van de muizenbotjes die je in uilenballen kunt vinden.

... onder deskundige begeleiding.

Hij vertelt kort iets over alle soorten muizen die de kinderen straks kunnen vinden in de uilenballen en hoe ze aan de verschillende kaakjes de muizensoorten kunnen herkennen. Zo leer ik dat de huisspitsmuis witte tanden heeft en de bosspitsmuis juist weer rode tanden, alsof er een beetje bloed op zit.

Hoewel de kinderen allemaal even enthousiast aan het pluizen zijn, vertellen de meesten dat ze de activiteiten die buiten zijn het allerleukste vinden van de Jeugdvogelclub. "Want dan ben je lekker buiten in de natuur en ontdek je nieuwe soorten" zegt Roef. Ook Floris vindt het ontdekken van soorten het allerleukst. Dan denkt hij: "Wow, die heb ik nog nooit gezien".

De kinderen noemen heel wat bijzondere vogels die zij inmiddels hebben gespot met de Jeugdvogelclub: kuifmezen, haviken, hopen, pestvogels, bosuilen en zelfs een winterblijjster.

Na twee uur zijn er maar liefst zes verschillende soorten muizen gevonden. Floris vindt de botjes en de kaken van een mol. Dit is een heel bijzondere vondst! Nico vertelt dat die maar in één op de vijfduizend uilenballen wordt gevonden.

De ochtend wordt afgesloten met een vogelquiz en alle kinderen mogen een vogelboek uitzoeken. De kaakjes mogen ook mee naar huis. Zo keert iedereen bepakt en voldaan weer huiswaarts.

*Tekst: Esther van den Braak
Foto's: Jeugdvogelwerkgroep VWGZK*

Werk in uitvoering...

Het thema van deze Toorts maakt me wat weemoedig. Het doet me terugdenken aan de tijd dat onze dochters jong waren en ik, samen met een andere moeder, een natuurgroepje was gestart onder leiding van Jelle Kraan. Het groepje heette dan ook de Kraanvogeltjes. Een keer in de maand trok hij de natuur in met dit kleine groepje en leerde ze opmerkzaam en nieuwsgierig te zijn. Op een leuke manier vertelde hij wat ze allemaal tegenkwamen.

“Dat wil ik ook”, dacht ik en ging, na wat groencursussen, de natuurgidsenopleiding doen. Door lichamelijk ongemak was ik op een gegeven moment niet meer zo mobiel. Maar in Eco-droom, het milieucentrum in het Groenendaalse Bos in Heemstede, kon ik mijn hart ophalen aan de vele schoolklassen die daar op bezoek kwamen.

De tentoonstellingen die wij met een vast groepje IVN'ers (Jacques de Jong, Theo Litjens en Claar de Jong en andere vrijwilligers) maakten,

Schelpencollectie.

waren ware publiekstrekkingen. Wat genoot ik van die verbaasde koppies als die kleintjes opeens het bijzondere ontdekten in iets waar ze anders niet naar gekeken zouden hebben. Thema van mij was: van verwondering via bewondering naar bescherming. Als ik dan op woensdagmiddag dienst had als vrijwilliger, zag ik vaak de kinderen terug, maar nu met hun ouders en zag hen vol enthousiasme vertellen over

wat zij van ons hadden gehoord en wat ze zelf hadden ontdekt.

Een keer hadden we een tentoonstelling geleend waar geen lesbrief bij was. Meestal maakten we die dan zelf, maar nu deden we het zonder. Het verschil was enorm. De kinderen liepen een beetje rond, keken wat ongeïnteresseerd en wilden weer weg. Toen er de keer daarop een lesbrief was met gerichte vragen en opdrachten, bleven ze geboeid kijken, schrijven en tekenen en gingen ze verrijkt terug naar school.

Ontvouwende bladeren.

Wat wil ik hiermee zeggen? Dat het belangrijk is dat we kinderen begeleiden in het ontdekken van de natuur. Ze zelf aan het werk te zetten, al hun zintuigen leren gebruiken en ze laten aanrrommelen tussen natuurlijke materialen. Maar ze vooral leren kijken naar de schoonheid van het ogenschijnlijk gewone en daarvan te genieten. Dat is iets wat ze hun hele verdere leven met zich mee zullen nemen. Dat je natuur niet moet bekijken vanaf een scherm, maar moet beleven in weer en wind en met een zak gevuld met gevonden schatten thuis verder gaat genieten.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

JONGEREN BETREKKEN BIJ DE NATUUR

Veel IVN-afdelingen worstelen met het betrekken van jongeren bij hun activiteiten. Vooral de leeftijdscategorie 12 tot 18 mist veelal. Om ook in de toekomst voldoende natuurbeschermers te hebben, is het belangrijk om jongeren te betrekken bij natuur en duurzaamheid. Maar hoe doe je dat?

Om volwassenen te helpen deze vraag te beantwoorden ben ik in 2017 begonnen met het geven van trainingen bij de WoesteLand Academie. Ook IVN Zuid-Kennemerland geef ik graag een aantal tips.

Het is niet gek dat jongeren de natuur minder interessant vinden. In deze levensfase gaat de aandacht van jongeren meer naar henzelf en naar hun leeftijdsgenoten. Hormonale veranderingen, erbij willen horen, presteren op school; het leven is al ingewikkeld genoeg. Wel is dit jammer, want juist in je jonge jaren worden vaak jouw kernwaarden gevormd, ook die over de natuur.

Natuurlijk is het niet alleen maar bar en boos: er zijn al succesvolle verhalen te vinden bij het IVN. Zo worden er via de jongerentak van het IVN, het WoesteLand, al meer dan vijftig jaar natuur-

kampen georganiseerd voor jongeren en zijn er in steeds meer nationale parken Junior Rangers te vinden.

Ook is er vorig jaar een pilot gestart in Nationaal Park de Hollandse Duinen in Den Haag, waarbij jongeren uit dezelfde klas zich twee dagen lang op een soort Expeditie Robinson moesten zien te redden in de natuur.

Waarom werken deze initiatieven?

Wat belangrijk is voor jongeren is dat ze samen met hun leeftijdsgenoten zijn, en liever nog met vrienden. Ook willen ze eigen verantwoordelijkheid hebben. Ze voelen zich autonoom en willen ook graag zo behandeld worden.

Dat is iets waar je als afdeling op in kunt spelen. Hierbij kan je denken aan activiteiten voor klassen of het opzetten van een jeugdclub. Wie weet lopen er dan straks ook Junior Rangers door Nationaal Park Zuid-Kennemerland!

Een ander idee dat ik graag aan anderen overbreng is dat technologie, zoals de smartphone, niet als barrière gezien moet worden om de natuur te beleven, maar juist als een middel. De jongeren van nu zijn nu eenmaal opgegroeid met een slimme telefoon en kunnen over het algemeen veel mak-

kelijker, sneller en uitgebreider met technologie omgaan dan hun ouders.

Het leuke is dat er ook steeds meer applicaties komen die juist natuurbeleving bevorderen. Zo zijn er allerlei identificatie-apps, kan je prachtige natuurfoto's schieten en bewerken, en kunnen ze schatten zoeken met Geocaching. Ook andere technologie zoals een GPS kunnen een waardevolle toevoeging zijn.

Als kind dat geboren en getogen is in Zuid-Kennemerland hoop ik dat er meer jongeren zullen gaan genieten van het gebied.

Niet alleen omdat ze door hun ouders meegetrokken worden, of omdat ze hier het beste kunnen kletsen over hun nieuwe liefde. Ik hoop dat ze van de natuur en over de natuur leren, en dat sommigen van hen als natuurbeschermers opgroeien die ook in de toekomst opkomen voor de Nederlandse natuur.

Tekst: Sacha Tijmstra

Als prijswinnaar van de puzzel in de Toorts 105, mocht Sacha een pagina vullen. Dit is haar bijdrage.

Digitale middelen in natuureducatie. Bron: IVN WoesteLand Academie

NESTKAST GEKRAAKT

Begin januari maakte ik de nestkast voor de pimpelmezen open om te kijken of die nog schoon was. Tot mijn verbazing zaten er een stuk of tien hommels of bijen in. Dus weer gauw dicht gedaan om ze niet verder te verstoren. Maar wel een vreemde gewaarwording.

Medio januari Dik Vonk eens gevraagd of hij wist wat dat geweest kon zijn? In ieder geval geen bijen, want die overwinteren niet zo.

Blinde bijen...

Ditmaal wel een foto gemaakt en naar Dik opgestuurd ter determinatie. Het gele, harige borststuk is duidelijk te zien. Nu zaten er veel minder bijen in. Opgegeten door de mezen of verhuisd?

Hier de oplossing van de puzzel, met dank aan Dik: "De insecten op de foto zijn geen echte bijen. Het zijn zogeheten 'blinde bijen'. Dit zijn zweefvliegen van het geslacht *Eristalis*. Er zijn meerdere soorten. Alleen de vrouwtjes overwinteren en leggen in het voorjaar eieren in het water, waar de larven leven van bacteriën en dergelijk klein spul. Met zonnig winterweer kunnen de diertjes actief zijn en op open bloemen nectar zoeken."

Tekst en foto: Peter Blondel

Heb jij nog mooie foto's?

Al vele prachtige foto's zijn in de Toorts gepubliceerd. En wij kunnen er altijd meer gebruiken. Heb jij een of meer mooie natuurfoto's en wil je die met ons delen? Meld je aan via ivnz.k.toorts@gmail.com.

De Toortsredactie

Welkom op de jaarlijkse Stinsenplantendag

Op tweede paasdag van 11.00 tot 16.00 uur kun je in Thijssse's Hof in Bloemendaal weer volop genieten van het voorjaar.

Elk uur zijn er boeiende stinsenexcursies voor volwassenen en spannende speurtochten voor kinderen. Kleuters kunnen bloembolletjes planten en naar natuurverhalen luisteren. Ook kunnen ouders met kinderen met een eigen leidraad wandelen door de Hof. Er is een tentoonstelling en lezingen over stinsenplanten. Je kunt een kijkje nemen in het prachtige herbarium met zeldzame stinsenplanten van Johan Görtemöller, de hovenier. En er zijn veel van deze bijzondere en toch betaalbare stinsenplanten te koop.

Tekst: Cor Vlot

Excursies Huis te Manpad

Op zaterdag 2 februari zijn de wekelijkse excursies weer begonnen op Huis te Manpad, misschien wel de best bewaard gebleven buitenplaats van Kennemerland. De tuinbaas heeft de afgelopen tijd niet stil gezeten, waardoor de Buitenplaats er prachtig verzorgd bij ligt. Huis te Manpad is beroemd vanwege de overvloedige stinsenflora en vooral de vele sneeuwklokjes zijn de moeite waard. Kom vroeg in het seizoen, want de bloemenpracht is vroeg in het jaar te zien.

Excursiecoördinator is Peter de Jong: 06.54392301. Meer informatie: www.huistemanpad.nl/manpad-bezoek.html

Tekst: Johan Stuart

BOMEN EN PAARDENBLOEMEN

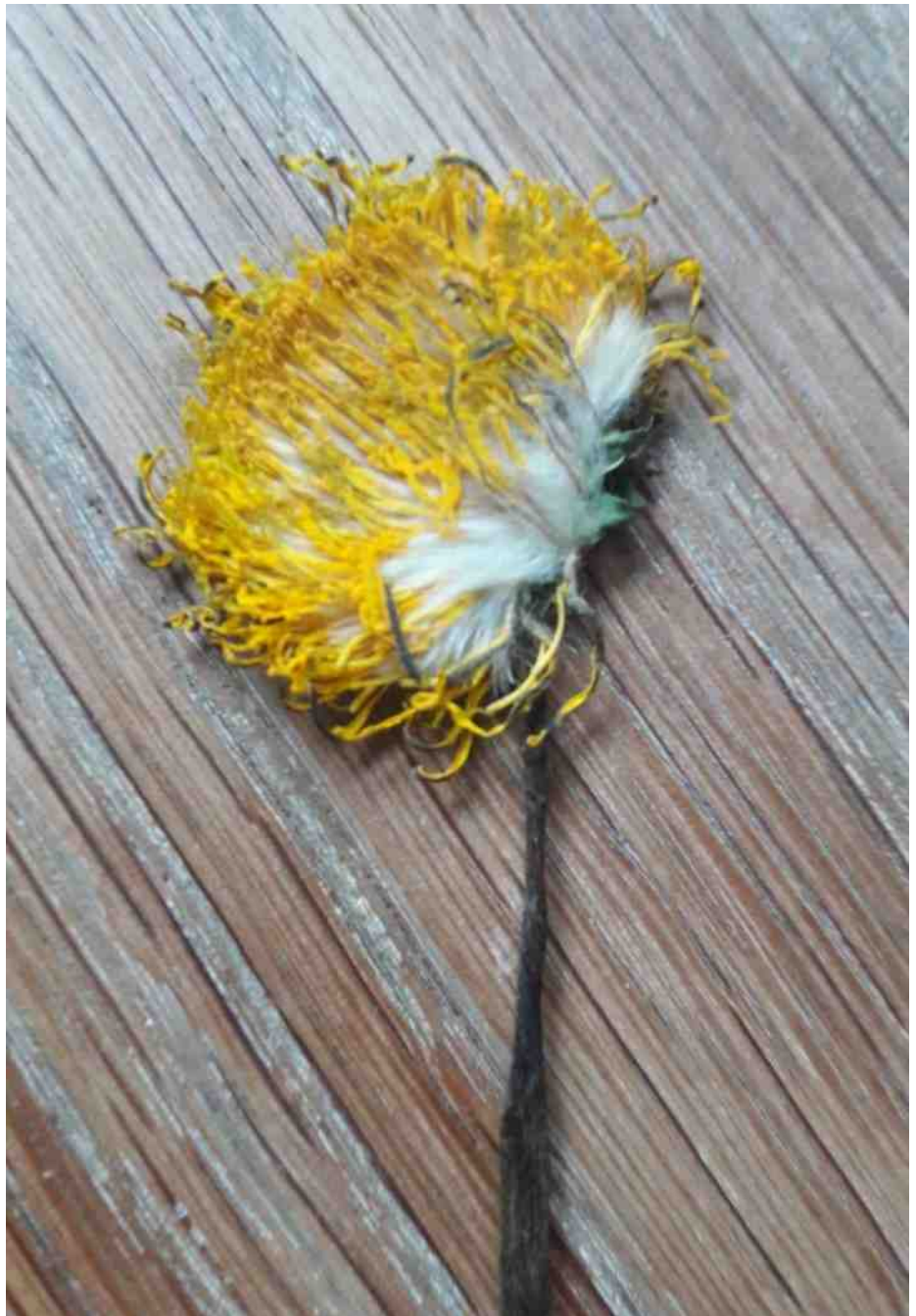
Met kinderen samen de natuur in is altijd leuk vanwege de verwondering als ze iets moois zien of ontdekken. En daarvoor hoef je niet ver weg. Met een paar bomen in de buurt en wat paardenbloemen kun je je al heel goed vermaken. Gebruik al je zintuigen en ontdek allerlei leuke weetjes over bomen en paardenbloemen.

Bomen ontdekkingstocht

Het is ontzettend leuk om met kinderen op bomenontdekkingstocht te gaan. Kijk eens goed naar de stammen van de bomen om je heen. Zie je dat ze er allemaal heel anders uitzien? En de schors voelt ook bij alle bomen anders. De schors op de ene boom is glad en bij de andere juist heel ruw. Het is ook leuk om samen te voelen aan het mes op een boomstam, heerlijk zacht is dat. Kinderen vinden het ook altijd leuk om bomen op te meten. Zoek eens een dunne boom op die het kind helemaal zelf kan omarmen. Daarna kun je de dikste boom opzoeken en dan kijken hoeveel mensen je nodig hebt om deze te omarmen.

Hartslag van een boom

Heel bijzonder om te ervaren is het luisteren naar de 'hartslag' van een boom. Hiervoor heb je een stethoscoop nodig die je op de stam van de boom plaatst. Als je goed luistert, kun je het ruisen van de sapstromen echt horen. Het beste kun je dit doen in de lente. De sapstromen in de boom zijn dan het sterkst, omdat de boom volop

Paardenbloem.

Boombast.

voedingsstoffen aanvoert voor de nieuwe blaadjes. Je kunt het beste een jong boompje kiezen en bomen met een gladde schors, zoals beuk, haagbeuk of berk. Bij een dunne, gladde schors hoor je beter wat zich in de boom afspeelt en kun je je heerlijk verwonderen als je, met wat oefenen, ineens de "hartslag" hoort.

Krullende slakken van paardenbloemen

Paardenbloemen zijn ook geschikt voor allerlei activiteiten. Iedereen kent wel de uitgebloeide witte pluizenbollen die zo leuk zijn om eraf te blazen. Maar wist je ook dat je met de stelen leuk kunt experimenteren? Je hebt hiervoor alleen maar paardenbloemen nodig en een bakje met water. Pluk bloeiende paardenbloemen met lange

stelen. Haal de bloemen van de stengels af. Splijt met je nagels of een mesje lange inkepingen in de stengels. Leg de stengels in het water. Kijk goed: Na een poosje veranderen de smalle reepjes in prachtige, sierlijke krullen. En als je de reepjes helemaal van de stengel haalt, rollen ze op tot een slak.

Eetbaar

Wist je dat je paardenbloemen ook kunt eten? De verse bloemen en de jonge groene blaadjes zijn lekker door salades. En van de bloemen kun je een heerlijke siroop maken. Op internet kun je volop recepten vinden. Eet smakelijk!

*Tekst: Esther van den Braak
Foto's: Femke van den Berg*

GROEIEN PADDENSTOELEN OOK ONDER WATER?

Hennie, Laurien en ik staan ze bij de poort van Elswout op te wachten: twintig enthousiaste kinderen uit groep 3. Ze komen door de poort gederd en nemen bezit van de witte bank. Vervolgens wordt in twee groepen Elswout verkend.

Bij de Lindelaan stuiten we op een grote groep honingzwammen die vrolijk lachend wordt gepasseerd. "Oh, zijn dit ook paddenstoelen?" Dan komen de eerste opmerkingen: "Dit is een kabouterdorp of is het een kabouterflat? Waarom zijn ze niet rood met witte stippen?" Kinderen zijn, op een enkeling na, niet geïnteresseerd in namen. Die verzinnen ze zelf en daar kan Linnaeus soms nog een puntje aan zuigen.

We hebben de groep weer bij elkaar achter het huis bij de grote boom. We meten hoe dik deze ouwe rakker is. Daarna het bos in. Op weg naar een mooie heksenkring lopen we langs een omgevallen boom met zwart schimmeldraad: veters van de boswachter. Niemand vraagt welke paddenstoelen de heksenkring zijn, maar dat de kring groter kan groeien dan een voetbalveld, dat is wel interessant.

Eenmaal wat vertrouwd komen de vragen en verhalen. "Bij ons in de tuin..., weet u ook..., bestaan er ook...?". En ook vragen die je steeds weer versted doen staan: "Groeien paddenstoelen ook onder water? Waarom heet een bos een bos? En waarom zijn er bomen?"

Tekst en foto's: Hans Moolenaar

ZELF BELEVEN EN ERVAREN

Dichterbij kom je niet. Foto: Ans Röling

Na dertig jaar lesgeven aan PABO-studenten, wilde Cees Timmermans na zijn pensionering terug naar de basis. Direct contact met kinderen en hen natuur laten ervaren. Daarom deed hij de gidsencursus en is hij inmiddels ruim twaalf jaar actief lid van de Kinderwerkgroep van IVN-ZK. Hij begeleidt veel schoolklassen voor het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

"Er is niets mooiers dan zelf met een groep kinderen op pad gaan en kijken hoe ze reageren", aldus Cees. "Natuur ervaren is belangrijk voor kinderen. Kinderen gaan er anders mee om. Ze hebben minder remming, willen zelf beleven en ervaren en reageren direct op die ervaringen."

Hij vertelt smakelijk over deze met plezier aangereikte ervaringen. Zoals het zoeken van kleine beestjes, waarbij de kinderen, na een eerste durfal, allemaal een slijmspoor van een wijngaardslak op hun arm willen voelen. Of het proeven van de oh zo zure duindoornbessen in de nazomer. Of de verbazing en opwinding van een 'zelf wandelende' schelp, wanneer een heremietkreeftje is gevangen. Of, voordat hij hier vanwege gevaar voor tekenbeten mee stopte, het beleven van 'de slaapkamers van herten' door kinderen op de slaapplekken van herten plaats te laten nemen op Koningshof. "Kinderen kunnen zich goed inleven en vereenzelvigen met een dier."

Als grappigste voorbeeld citeert Cees een jonge deelnemer aan een vleermuisexcursie: "Oh, hangen ze op hun kop? Dat is makkelijk als je moet overgeven!" Met een hartelijke lach sluit hij het gesprek af, hij zou nog wel uren kunnen vertellen.

Tekst: Margo Slot

ACTIVITEITENPROGRAMMA LENTE 2019

Naar de Thijssse Bosjes

Zaterdag 6 april

Vertrek: Informatiebord ingang Bleek en Berg

Aanmelden verplicht via website www.np-zuidkennemerland.nl

Avondwandeling in wandelbos Groenendaal

Dinsdag 9 april

Vertrek: infopaneel parkeerplaats bij het restaurant, informatie Wim Swinkels 023.5293302

Vogelexcursie Landgoed Elswout

Zondag 14 april

Vertrek: ingang landgoed Elswout, Poortgebouw Elswoutslaan 12a, Overveen.

Aanmelden verplicht via website www.np-zuidkennemerland.nl

Bomen en planten in de Haarlemmer Kweektuin

Zondag 14 april

Locatie: Haarlemmer Kweektuin, Kleverlaan 9 Haarlem

Aanmelden bij de stand van IVN in de Kweektuin.

Mindful wandelen

Vrijdag 19 april

Vertrek: Parkeerterrein bij Manege Spaarnwoude, Houtrakkerweg 62 Halfweg.

Informatie: Ester Saelman 06.20554887 of ester.saelman@gmail.com

Bomen excursie Duin en Kruidberg

Zondag 20 april

Vertrek: Parkeerplaats Duin en Kruidberg, bij de ingang Duin en Kruidberg. De ingang ligt aan de Duin- en Kruidbergerweg 91 te Santpoort Noord.

Aanmelden verplicht via website www.np-zuidkennemerland.nl

Duinvlucht, het duinlandschap van Haarlem

Woensdag 24 april

Vertrek: bij café Het Wapen van Kennemerland, Ramplaan 125 Haarlem

Aanmelden verplicht via website www.np-zuidkennemerland.nl

The Big 5: luisteren naar nachtegaal, boompieper, fitis en

Zaterdag 27 april

Vertrek: Amsterdamse Waterleidingduinen, ingang Zandvoortselaan 130A, Zandvoort (bij restaurant De Duinrand), toegangkaart verplicht. Informatie: Berna van Baarsen 06.24624622 of bernavanbaarsen@gmail.com.

Nachtegalentocht NP Zuid-Kennemerland, fietstocht met wandelingen

Zondag 28 april hele dag

Aanmelden bij Eric van Bakel via ericvanbakel@hetnet.nl. Na aanmelding krijgen alle deelnemers persoonlijk nadere informatie over deze activiteit.

- Excursies gaan altijd door, ook bij regen.
- Niet alle activiteiten zijn vermeld.
- Kijk voor actuele tijden, informatie en andere activiteiten op www.ivn.nl/zuidkennemerland of www.np-zuidkennemerland.nl

Op zoek naar zandhagedissen

Zaterdag 4 mei

Vertrek: Amsterdamse Waterleidingduinen bij ingang de Oase, toegangkaart verplicht. Aanmelden verplicht via

ivnzk.zandhagedis@gmail.com

Informatie: Ok Overbeek 06.31305324

Belevingswereld van bomen in de oude binnenstad van Haarlem

Zondag 19 mei

Vertrek: start Witte Herenstraat/hoek Magdalenestraat Haarlem

Informatie: Noes Bleker via noes.bleker@gmail.com of Hennie Terpstra via terpstra.hennie@gmail.com

Vroege vogel fietstocht

Zaterdag 25 mei

Vertrek: Toolenburgerplas bord, Hoofddorp

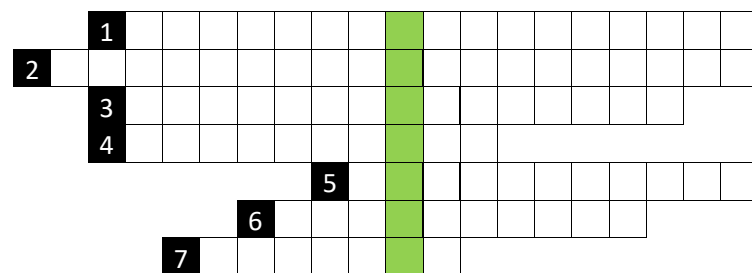
Diersporen, waterbeestjes en bodemdierpjes (kinderexcursie)

Zondag 26 mei

Vertrek: Middenduin, ingang Duinlustweg Overveen, eind van de parkeerplaats

Aanmelden verplicht via website www.np-zuidkennemerland.nl

PUZZEL TOORTS 106

1. Park Meermond en Burcht ter Cleeff zijn
2. Club voor kinderen die van vogelen houden.
3. Hans Smits is coördinator van deze groep.
4. "Kinderen en jongeren" is Toorts editie nummer.....
5. Artikel geschreven door Wim Swinkels over.....
6. Jongeren die actief zijn bij De Heimanshof.
7. Achternaam van de winnaar prijspuzzel editie 105.

Vul alle antwoorden in. In de gekleurde kolom komt van boven naar beneden een woord te staan.

Stuur de oplossing voor **15 april 2019** naar ivnzk.toorts@gmail.com.

De winnaar mag een onderwerp kiezen en eventueel invullen voor een artikel binnen het thema voor de volgende Toorts juni 2019.

Landgoed Leyduin. Foto: Femke van den Berg

Natuurspeeltuin Burcht ter Cleeff.
Bron: Speeltuinvereniging Burcht ter Cleeff

Hoe blij kun je zijn? Foto: Femke van den Berg

Foto's over het thema 'Kinderen en jongeren', door Roelof Boddaert, Jany van Dijk, Jan-Willem Doornenbal, Piet Paree en Hans Smits.